

Forfatterne har gjort sig den ulejlighed virkelig at begynde ved begyndelsen og har i et - det må man indrømme - spændende kapitel fremlagt K. R. Pedersens opvækst og noget specielle familiemæssige baggrund. Der er næppe tvivl om, at man her finder elementer til forståelse af omhandlede persons faccon og fremtræden. Videre skildres hans finansielle foretagsomhed over det dristige initiativ med Børsinformation, der kom til at danne basis for senere foretagender; bl.a. hovedpunktet, forsøget på overtagelse af Fisker & Nielsen for at få fat i en formentlig slet forvaltet formue. Videre hans indtrængen på ejendomsmarkedet, hvor man ikke synes at have set kulminationen endnu, ihukommende kampen om Christianshavns Oplagspladser, som af gode grunde ikke kunne nå at komme med i bogen. Endelig hans indtog med pomp og pragt på den politiske scene, hvor han distancerede lidt overhængte venstrepolitikere, hvis reelle grundlag for den yderst lukrative tilværelse i europæisk politik var inertiens lov. Ikke at forglemme det store eksperiment med betalingsfjernsyn, hvor han ikke kunne vente på en ændring af lovgrundlaget, men alligevel slap ud af sagen uden store skrammer.

Det er en kvalificeret fremstilling, de to journalister leverer, og hvis deres

udgangspunkt var at vælge en person, der harmonerer med 90'er-stemningen, kunne valget ikke foretages bedre. Klaus Riskær Pedersen fremstår nærmest anarkistisk i sin holdning til de pæne mænd i bankerne, spilder ikke tiden på falbelader, er idérig langt ud over det almindelige, beslutsom på grænsen til det gamblende. Bagsiden er først og fremmest arrogancen, de nedladende betragtninger om andres virksomhed, en nærmest diktatorisk holdning over for dem, der er afhængig af ham. Jo, han er tidens mand.

Forfatterne har naturligvis talt med Pedersen selv, men herudover består kildematerialet - foruden af tilgængelige dokumenter - især af interviews med ca. 100 personer. Det kaster sidelys over Klaus Riskær Pedersens miljø, bl.a. kredsen af de nordsjællandske yuppie-agtige skikkelser og de særlige finansforetagere, f.eks. Alex Friedmann, Kjeld Poulsen og Arne Groes.

Forfatterne afstår fra en egentlig vurdering af personen; deres erklærede mål er at fortælle historien om en usædvanlig dansker. Det kan man i hvert fald roligt kalde ham. Om han er nogen nytte til i videre erhvervsmæssig sammenhæng, eller om han bare er pengejonglør, må foreløbig stå hen.

Ib Gejl

ØKONOMISK OG SOCIAL HISTORIE

Kirsten Geertsen: *Dannet ung pige søges. Kvinder på Kontor 1900-1940.* (Akademisk Forlag, 1990). 367 s., 248 kr.

Historikeren Kirsten Geertsen leverer med sin nye bog den hidtil mest omfattende undersøgelse af en stor gruppe

kvinders vilkår, nemlig kontormedhjælperne, i perioden 1900-1940. Gruppen af kvindelige kontormedhjælpere, der i 1880 talte 335 kvinder, udgjorde i 1905 godt 5.000 kvinder, og i 1940 var gruppen vokset til 50.000. Området udgjorde dermed et af de hurtigst ekspanderende kvindearbejdsområder, spe-

cielt for unge kvinder fra småborgerlige hjem, med realeksamen og en vis dannelse. Både det private erhvervsliv og det offentlige arbejdsmarked havde netop i denne periode et kraftigt øget behov for den billige kvindelige arbejdskraft. Man talte ligefrem om »kvindeinvasionen« på kontorerne. I 1940 var kvindernes andel af samtlige kontormedhjælpere nået op på 48 procent.

Fremstillingen kommer godt rundt om problemstillingen, og de enkelte kapitler behandler temaer som: Kontormedhjælpernes klasse-mæssige placering som mellemstand eller lønarbejdere, de kvindelige kontormedhjælperes familie- og skolemæssige baggrund, arbejdsgivernes kvindesyn, deres kontrol- og omsorgsforanstaltninger, statslige ligestillings- og lovgivningsinitiativer, kontormedhjælpernes uddannelses- og arbejdsvilkår i bred forstand, fagorganisationernes kvindepolitik, de gifte kvinders problemer, kvindernes arbejde i de faglige organisationer, og endelig dagliglivet på kontorerne og dagligdagens modstandsformer.

Det er selvfølgelig umuligt i en kort anmeldelse at gå ind på de mange fine delanalyser og de spændende glimt af kvindernes dagligliv og modstand. Jeg synes, at Kirsten Geertsens fineste egenskab som historiker er hendes evne til at sammenfatte og strukturere et meget stort og varieret materiale til en sammenhængende og samtidig mange-facetteret fremstilling. Vi får virkelig noget at vide om disse kvinder.

Kirsten Geertsens grundlæggende begreber, som strukturerer fremstillingen, er køn og klasse eller patriarkat og kapitalisme. Det er sammenhængen mellem disse to faktorer, som de konkret strukturerede kvindernes liv, som interesserer KG. Og jeg synes, at det er ganske befriende, at hun på et tidspunkt, hvor mange historikere –

skræmt af postmoderne tendenser – næsten har glemt både klassens og kønnets eksistens, har mod til at insistere på denne tilgang. Det lykkes også ret overbevisende for hende at vise, hvordan de to dimensioner virker sammen på mange måder. Måske burde kvindernes deltagelse og indsats i de rene kvindeorganisationer have været undersøgt lidt nøjere – og lidt mere solidarisk. Det kan være en smagsag, men på mig virker det stødende, at en mere socialt og kulturelt orienteret forening som Kvindernes Handels- og Kontoristforening betegnes som en »gul« forening. Den samtidige eksistens af Handels- og Kontormedhjælpernes Forbund og Kvindernes Handels- og Kontoristforening (og andre rene kvindeforeninger som Dansk Kvindesamfund og KFUK) var vel netop udtryk for kvindernes dobbelte placering som både klasse- og kønsvæsener? Mange kvinder var i øvrigt medlemmer af begge typer organisationer og erkendte vel dermed, at de havde brug for organisering og repræsentation både som klasse og køn.

Et meget spændende resultat af KG's undersøgelse er, at hun faktisk får givet en meget væsentlig del af forklaringen på den aktuelle horisontale og vertikale kønsarbejdsdeling blandt kontorarbejdere og funktionærer. Horisontal arbejdsdeling betyder jo, at kønnene på samme niveau i organisationen ikke laver det samme. Vertikal arbejdsdeling sigter til det forhold, at kvinder befinder sig nederst i organisationen, mændene øverst – kun mændene avancerer til lederposter.

Ifølge KG var der faktisk omkring århundredskiftet tendenser til ægte arbejdsmæssig jævnbyrdighed mellem kønnene. Men en række faktorer virkede i retning af at bryde disse tendenser og i stedet fremme en øget kønsmæssig arbejdsdeling. Ligelønnen på det of-

fentlige arbejdsmarked (1919) betød således en næsten øjeblikkelig opdeling af arbejdskraften. Kvinderne samledes nu i vidt omfang i de såkaldte lukkede kontoristklasser, hvorfra videre advancement var umulig. På de private kontorer fik overgangen fra den faderligt ledede, mindre selvejervirksomhed til det store aktieselskab med lønnet leder betydning. De nye lønnede direktører havde i deres mere usikre stillinger behov for at skabe et (mandligt) kønsfællesskab internt i firmaet. Desuden gav de større kontorer i sig selv simpelthen større muligheder for at udbygge den kønsmæssige arbejdsdeling. Det samfundsmæssige patriarkat skiftede karakter, idet det gamle *faderlige* patriarkat afløstes af den nye, *mandlige* forsørgerideologi. Men dette betød ikke bedre muligheder for kvinderne, snarere tværtimod. Forsørgerideologien sagde jo, at det var mandens pligt at forsørge familien, hustruen burde ideelt ikke arbejde. Endelig er det en vigtig pointe, at kvinderne selv spillede med. Det praktiske husarbejde og husmoderdyrkelsen fik kvinderne til selv at støtte kønsarbejdsdelingen. (S. 316ff.).

Den kønsarbejdsdeling, som findes på kontorerne i dag, er til dels et resultat af sådanne historiske faktorer, samtidig med at uligheden ganske givet konstant bliver genskabt og reproduceret på nye måder.

Hanne Rimmen Nielsen

Esther Petersen: *Over grænser – om danske sygeplejerskers arbejde og studier i udlandet 1899-1940*. (Dansk Sygeplejeråd, 1990). 237 s. 132 kr.

»Over grænser« udgør bind 4 i Dansk Sygeplejeråds sygeplejehistorie. I det foreliggende bind fortælles den spændende historie om de første sygeplejersker, der rejste ud og tog en sygepleje-

gering op i det fremmede. Med de 4 foreløbig udkomne bind er væsentlige sider af de danske sygeplejerskers historie frem til 1940 nu kortlagt.

Hvor de tre første bind omhandlede forskellige sider af de danske sygeplejerskers virke i Danmark frem til 1930'erne, er fokus i »Over grænser« flyttet væk fra de hjemlige forhold og over til de forskellige steder i Europa og USA, hvor danske sygeplejersker arbejdede og uddannede sig fra århundredeskiftet og frem til 2. Verdenskrig. Dansk Sygeplejeråd opfordrede fra starten sine medlemmer til at rejse ud og skaffe sig erfaringer og forbedrede kvalifikationer. Mange sygeplejersker fulgte opfordringen, og de rejste mange forskellige steder hen og kom til at arbejde under de forskellige forhold. Mange skrev beretninger om deres ophold i det fremmede. Disse beretninger er en vigtig kilde til at opnå viden, ikke bare om hvad sygeplejerskerne oplevede i det fremmede, men også om hvordan de i lyset af det, de oplevede, vurderede de hjemlige forhold.

I den første periode, 1899-1914, rejste sygeplejerskerne især til London og forskellige vesteuropæiske lande. Formålet var for mange af dem at videreudanne sig. At det ikke drejede sig om et helt ubetydeligt antal, fremgår f.eks. af, at 111 eller 5,9 % af Dansk Sygeplejeråds medlemmer i 1914 arbejdede i udlandet. Under 1. Verdenskrig rejste mange danske sygeplejersker ud for at hjælpe krigens ofre. Allerede i 1912-13 tog en del til Balkan, hvor der var udbrudt krig mellem Grækenland og Tyrkiet. Under verdenskrigen arbejdede de danske sygeplejersker på begge sider af fronten. En helt eventyrlig skæbne fik Magdalene Tidemand, der har berettet om sine oplevelser under meget primitive og urolige forhold blandt tyske krigsfanger i Baskirlandet i Rusland.